

FENYVESI ANNA¹

Szegedi Tudományegyetem
fenyvesi@lit.u-szeged.hu
<https://orcid.org/0000-0002-3065-4238>

Fenyvesi Anna: Magyar nyelvi tájkép, különös tekintettel az Appalache-régió amerikai magyar sírfeliratainak nyelvhasználatára
Alkalmazott Nyelvtudomány, Különszám, 2026/1. szám, 108–120.
doi: <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.K.2026.1.006>

**Magyar nyelvi tájkép, különös tekintettel az Appalache-régió
amerikai magyar sírfeliratainak nyelvhasználatára**

Hungarian linguistic landscape, with special attention to the language use of American Hungarian gravestone inscriptions in Appalachia

Linguistic landscape research examines publicly visible written language use, analyzing the ever-expanding range of inscriptions. After a brief introduction to the study of Hungarian American language use – a research trend begun in the 1980s by Hungarian sociolinguist Miklós Kontra in South Bend, Indiana, and later continued by Csilla Bartha in Detroit, Michigan, and the author of the present paper in McKeesport, Pennsylvania – the article provides an overview of the development of the trend of the study of linguistic landscape since its inception in the late 1990s, mentioning the main milestones of this development both in the international sociolinguistics literature and then, starting in the early 2010s. After the overview, the study reported on focuses on a relatively new area of linguistic landscape research, cemeteries, pursued only since 2022. Cemeteries are important sites for the formation of public memory, presenting linguistic data for the study of historical linguistic landscape as well. The paper discusses the linguistic landscape of 25 American Hungarian cemeteries in the Appalachian region where Hungarian immigrants lived (and died) beginning with the late 19th century, in the coaltowns of western Virginia, eastern Kentucky, West Virginia, western Ohio, and southwestern Pennsylvania and the industrial towns of Pennsylvania and Ohio. The paper analyzes grave inscriptions from 25 Hungarian American cemeteries of the Appalachian region, collected by the author in 2024. A corpus of more than 3,500 photographs of the graves of American Hungarians who lived in the 20th century provides insight into the changing linguistic landscape of the lives and language use of Hungarian immigrants and their descendants. Based on these, it can be concluded that (i) until World War II, the language of American Hungarian gravestone inscriptions was almost exclusively Hungarian, and the inscriptions were detailed and unique, often containing individualized messages. In contrast, (ii) from the 1940s onwards, the language of the inscriptions became predominantly English, with the use of Hungarian becoming largely symbolic, and the inscriptions became short and followed a similar format on every grave (often presenting essentially languageless units including only the name and dates of the person buried underneath. In both periods, (iii) the use of both languages in the same gravestone, as examples of code-switching, was quite rare. The results are novel not only in terms of

¹ Szívből köszönöm a Fulbright Magyarországnak, hogy 2024/2025-ben 5 hónapos kutatási ösztöndíjat ítélt nekem a West Virginia University Történettudományi Tanszékén, amely nélkül a jelen tanulmányban leírt kutatás nem jöhetett volna létre. Hálás vagyok a WVU Történettudományi Tanszékének, hogy vendégkutatóként fogadtak Morgantownban. Hálás vagyok Briane Turleynek, Lou Martinnek és különösen Alex Jalsonnak, hogy megosztották velem helyi ismereteiket és segítették kutatásomat. Rendkívül hálás vagyok Alex Jalsonnak azért is, hogy segített kapcsolatba lépnem a Nyugat-Virginiába emigrált magyarok leszármazottaival, akiket interjúvolhattam. Köszönöm Andrew Gessnek, hogy felhasználhattam a Kentucky állambeli Beauty (korábban: Himlerville) magyar temetőjének sírköveiről készített fényképeit, amely temető 2024 szeptemberében, amikor ott jártam, annyira be volt nőve bokrokkal és egyéb aljnövényzettel, hogy még a sírköveket is lehetetlen volt megtalálni.

American Hungarian cemeteries, but also in terms of Hungarian cemeteries located in areas inhabited by Hungarian minorities, documenting the linguistic heritage of bilingual Hungarians in a novel fashion.

Keywords: linguistic landscape, cemeteries, Hungarian Americans, linguistic heritage, Appalachia

1. Bevezetés

Jelen tanulmányban az USA Appalache-régiójának magyar nyelvi öröksége tárgyában végzett kutatásom első eredményeit mutatom be. Az elmúlt négy évtizedben több átfogó kutatás is foglalkozott a magyar nyelv használatával az Egyesült Államokban, különös tekintettel a Nagy-tavaktól délre eső vidékre az ország egykori ipari régiójában, az Indiana állambeli South Bendben (Kontra, 1990), a Michigan állambeli Detroitban (Bartha, 1993), és a Pennsylvania állambeli McKeesportban (Fenyvesi, 1995) élő munkásosztálybeli bevándorló közösségekre. Nyelvhasználatuk legfőbb vonásait egy átfogó könyvfejezet is összefoglalta (Fenyvesi, 2005). Az USA-beli magyar nyelvhasználatról az 1990-es évekig lehetséges volt a 20. század elejéig visszanyúló, hagyományos magyar közösségekben adatokat gyűjteni (ahogyan tette ezt Bakó 1960–1961-ben, ld. Bakó, 1962; Dégh és Vázsonyi szintén az 1960-as években, ld. Vázsonyi, 1995; Kontra az 1980-as években; Bartha az 1990-es évek elején, és tettem én magam is 1993-ban). Mivel az 1990-es évek óta a magyar nyelvet beszélők száma egyre csak fogy (az 1990-es USA népszámlálás még 149 ezer magyar nyelvhasználót jegyzett fel – vö. Fenyvesi, 2005: 270 –, 2018-ra ez a szám 64 ezerre csökkent),² ma már sokkal kisebb azon helyek száma az USA-ban, ahol élő nyelvhasználati adatokat lehet gyűjteni. Többek között lehetetlen ez az Appalache-régióban is, bár ott a 20. század elején még nagy számú, élő magyar közösség létezett a korábbi bányásztelepüléseken. Nyugat-Virginiában – amely az egyetlen állam, amelyet teljes egészében az *Appalache-régió* részének tekint minden definíció – a 2010-es népszámlálás idején 123 ember vallotta, hogy magyarul beszél, míg ugyanekkor közel 600 ezren vallották, hogy ősük elsődlegesen magyarok voltak (United States Census, 2010).³ Ez éles kontrasztot jelent a száz évvel ezelőtti adatokkal, amikor Nyugat-Virginia az első tíz amerikai állam között volt a magyarul beszélő bevándorlók számát tekintve (1920-ban 9420 fő, vö. Puskás, 1982: 490–491). A magyarul beszélők száma az elmúlt tizenhat évben valószínűleg tovább csökkent.

Az Appalache-régióbeli magyarok társadalmi és nyelvi története nagyrészt megíratlan. Annak ellenére, hogy a magyarok a 20. század első évtizedeiben az olaszok után a második legnagyobb bevándorló csoportot alkották a régióban,

² Az USA népszámlálások részletes adatai korábban jól elérhetőek voltak a <http://www.census.gov/> honlapon, azonban jelen tanulmány írásakor, 2026 tavaszára nagyrészt megtalálhatatlanok/érelhetetlenek lettek online. Így jelenleg korábban letöltött adatsorokra és publikált adatokra lehetséges csak támaszkodni.

³ Elsődleges leszármazásúakként (*primary ancestry*) az USA népszámlálásai a hagyományos definíció alapján azokat tartják számon, akik azt egyedülként jelölik meg vagy több megjelölt leszármazás közül első helyen jelölik. Tehát elsődleges magyar leszármazásúak mindazok, akik kizárólag magyar leszármazást jelölnek be, valamint azok is, akik több leszármazás felsorolásakor a magyart az első helyen említik.

Fones-Wolf és Lewis 2002-es, Nyugat-Virginia állam kisebbségeit számba vevő, e tekintetben mérföldkőnek számító műve, a *Transnational West Virginia* [Soknemzetiségű Nyugat-Virginia] csak nagyon felületesen említi őket. S bár ebben az államban már nincsenek magyarul beszélő közösségek, a régióban korábban élt magyarok nyelvi örökségének tanulmányozása természetesen továbbra is lehetséges: pontosan ezt tettem meg kutatási projektem keretében/keretén belül, amelyet 2024/2025-ös tanév őszi szemeszterében Fulbright-ösztöndíjas kutatóként végeztem a West Virginia University Történettudományi Tanszékén, Morgantownban. Célom a helybeli történész kollegákkal együtt az volt, hogy az *Appalachian Hungarian Heritage Project* (AHHP; az „Appalache-régió magyar öröksége” projekt) részeként szociolingvisztikai szempontból kiegészítsem a projekt adatait.

Szociolingvistaként az Appalache-régióban valaha élt magyarok nyelvi örökségének két aspektusára koncentráltam: (i) a régióban található, magyar relevanciájú temetők nyelvi tájképének tanulmányozására, és (ii) a régióban élő második és harmadik generációs amerikai magyarok etnikai identitásával kapcsolatos életrajzi narratívák tanulmányozására angol nyelvű szociolingvisztikai interjúk elemzése révén. Jelen tanulmányom célja az amerikai magyar temetők nyelvi tájképének feltérképezése, míg az életrajzi narratívák elemzése egy további tanulmány tárgyát fogja képezni.

2. A nyelvi tájkép

A nyelvi tájkép tanulmányozása a digitális fényképezés megjelenésével és gyors elterjedésével a szociolingvisztikai kutatások egyik jelentős irányzatává vált. A digitális fényképezés mellett másik „előfeltétele” a globális soknyelvűség. A „nyelvi tájkép” terminust Landry és Bourhis szerzőpáros hozta létre 1997-es cikkükben. A kutatás célja, hogy a nyilvános és magáncélú többnyelvű jelzéseket (azaz írásos jeleket) elemezze, és így azonosítsa „a nyilvános tér szimbolikus konstrukciójának” mintáit (Gorter, 2006: 4), amelyek „a földrajzilag meghatározott többnyelvű (vagyis több nyelven író) beszédközösség szociolingvisztikai ökológiáját” (Spolsky, 2009: 25) mutatják, és a nyelvhasználat különböző szimbolikus funkcióit is jelzik (Spolsky, 2009: 29). A nyelvi tájkép tanulmányozása az elmúlt három évtizedben nagyvárosok (Brüsszel, Montréal, Jeruzsálem, Kijev, Tokió stb.) belvárosának sétálóutcaiban kezdődött (ld. pl. Pavlenko 2010), a reklámokban, valamint kisebbségi kontextusokban folytatódott (ld. Gorter et al. 2012-es kötetét), és kiterjedt a diakronikus vizsgálatokra is (ld. Shohamy & Gorter, 2009-es és Shohamy et al., 2010-es kötetének tanulmányait).

A nyelvi tájkép kutatási iránya az *International Journal of Multilingualism* 2006-os, tematikus különszámával lett szélesebb körben ismert. Azóta számos szerkesztett kötetben, és 2015 óta külön erre a témára specializálódott

folyóiratban, a *Linguistic Landscape*-ben jelentek/jelennek meg tanulmányok, s mára a többnyelvűség szociolingvisztikai vizsgálatának bevett módja lett.

Magyar nyelven az első ilyen témájú publikáció Bartha Csilla, Petteri Laihonen, és Szabó Tamás Péter cikke volt (Bartha, et al. 2013). Utóbbi az irányzat talán leginnovatívabb magyar képviselője is lett azzal, hogy a nyelvi tájkép kutatását iskolai feliratok (*schoolscape*) elemzésével nemzetközi viszonylatban is új irányba vitte el (vö. Szabó 2015 stb.). A nyelvi tájkép kutatása magyar viszonylatban az első, a terminust címében is jelző, 2015-ben megjelent kötet (Márku & Hires-László, 2015) óta exponenciális növekedésen ment keresztül, elsősorban (nem meglepő módon) a határon túli magyar nyelvhasználat viszonylatában, bár a magyarországi kisebbségi kontextusban is születtek kutatások (vö. pl. Borbély, 2020). Földrajzilag is legtávolabbra talán Horváth Csilla vitte el az irányzatot, amikor 2016-os cikkében Hanti-Manszijszk nyelvi tájképét elemezte. Az MTMT adatbázisa 2026 tavaszán 211, a Google Scholar 1130 magyar nyelvű találatot ad a „nyelvi tájkép” terminusra (míg utóbbi az angol „linguistic landscape”-re 56 600-at).

A temetők vizsgálata csak a közelmúltban került a nyelvi táj tanulmányozásának középpontjába (ld. Klava & Ernštreits, 2022; Sorescu-Marinković & Salamurović, 2022; Vajta, 2023; és Manalantas, 2023). A kisebbségi és a domináns nyelvek használatával a sírkövek felirataiban (névalakok, dátumformátumok, és egyéb nyelvileg kifejezett információk) a temetők a múltbeli nyelvhasználat krónikáiként is funkcionálnak, emlékezeti nyelvi tájképet alkotnak, és általában véve a kulturális és nyelvi múltat örökítik meg (Sorescu-Marinković & Salamurović, 2022). Valójában a temetői nyelvi tájkép kutatásának korai előfutára volt a szociológus Böröcz József 1987-es cikke, amely a Louisiana állambeli egykori Árpádhon település (ma: Albany) magyar temetőjének sírkövein található információk alapján következtetéseket vont le a nyelvcséről és nyelv megőrzéséről, anélkül azonban, hogy azt a nyelvi tájkép tágabb kontextusába helyezte volna.

A jelen tanulmány az Appalache-régióbeli magyar temetők sírfelirataival kapcsolatban a modern nyelvi tájkép kutatásának teljes arzenálját felhasználja, hogy nyomon kövesse a nyelv megőrzésének és a nyelvcsere mintázatait a 20. század első felében azokban a közösségekben, ahol azok találhatóak/találhatók voltak, és összehasonlító elemzést végez a különböző közösségek között.

A kutatás adatgyűjtése 2024 szeptemberének vége és november eleje között folyt, melynek során dokumentáltam az Appalache-régió általam meglátogatott temetőiben található sírkövek feliratait (azaz lefényképeztem őket) azon sírkövek esetében, ahol valamilyen jele volt annak, hogy az alattuk eltemetett elhunytak az amerikai magyar közösség tagjai voltak. Adatokat a következő helyszíneken gyűjtöttem: Nyugat-Virginia déli részén (konkrétan Holdenben, Garyben és Thorpe-ban), Kentucky keleti részén (Beautyban), Virginiában (Pocahontasban), Nyugat-Virginia északi részén (Fairmontban, Enterprise-ban és Shinnstonban),

valamint Pennsylvania délnyugati részén (Daisytownban, Duquesne-ben, West Mifflinben, Brownsville-ben, Connelsville-ben és Uniontownban) és a pennsylvaniai Johnstown környékén található egykori bányászvárosokban (Vintondale-ben, Richlandben, Portage-ban, Windberben, Hooversville-ben és a Johnstownban található Lower Yoder township városrészben). Az 1. táblázat összefoglalja a legfontosabb adatokat az általam vizsgált temetőkkal kapcsolatban. A táblázatban a temetők hivatalos neve és az ott található emlékművek száma a *Find-a-grave* weboldalról (<https://www.findagrave.com>) származik.

3. Eredmények

Az amerikai magyar temetők sírfeliratainak elemzése eddig számos további kérdést vetett fel, talán többet, mint amennyit megválaszolt.

A legfontosabb felmerült kérdés talán az, hogy ki minősül „magyarnak” vagy „magyar leszármazottnak” a temetők kontextusában. Míg az antropológiai vagy szociolingvisztikai kutatásokban a résztvevők öndefiníciója a mértékadó, és a kutató megkérdezheti őket, hogy magyaroknak tartják-e magukat, ez nyilvánvalóan nem alkalmazható stratégia a sírkőfeliratok tanulmányozásában. A „magyar” személy meghatározása ebben a kontextusban csak akkor viszonylag egyszerű, ha a temető, ahol nyugszik, nevében „magyar”-ként van meghatározva: pl. a „Hungarian Reformed Cemetery” (Magyar református temető) a pennsylvaniai Duquesne-ben vagy Richlandben, illetve a „St. Emery Hungarian Roman Catholic Cemetery” (Szent Imre magyar római katolikus temető) a szintén pennsylvaniai Connelsville-ben.⁴ Bizton feltételezhetjük, hogy az ilyen temetőkben eltemetett emberek magyarok vagy legalábbis magyarok rokonai voltak. Terepmunkám során az ilyen temetőkben található összes sírkövet lefényképeztem.

Sokkal nehezebb meghatározni, ki a „magyar” azon temetők esetében, amelyek neve nem utal az etnikai hovatartozásra, és a kutatónak más adatokat is figyelembe kell vennie. Árulkodó adat természetesen az, ha a sírkövön magyar nyelvű felirat található. A „magyar felirat”-ot ebben a tanulmányban úgy definiálom, mint az elhunyt neve magyar, vezetéknev + keresztnév sorrendben vagy bármely további magyar nyelvű szöveg megléte. A magyar nyelvű szövegek közé tartoznak az olyan feliratok, mint *élt 39 évet, született* vagy rövidítve *szül.*, *meghalt* vagy rövidítve *megh.*, *itt nyugszik, nyugodjon békében, béke hamvaira*, vagy *béke poraira* stb. Néha a szöveg nagyon rövid (lásd az 1. példát lent), máskor hosszú és bonyolult (2. példa).

⁴ Ez a temető hivatalosan a szomszédos West Mifflinben található, de széles körben „a duquesne-i református temető” néven ismert.

(1) Holden, WV:⁵

Gálik Györgyné
Müller Erzsébet
1874. május 12.
1914. november 12.
Nyugodjék békében

(2) Gary, WV:

VIRÁGOK KÖSZT NYUGSZIK KÉT HERVADÓ RÓLSZA.
EZER KÖNYTÖ AZOT GYÁSZOS KOPORSÓBA.
DOBOS ILONKA SZÜLETETT 1916 NOV. 1ÉN. MEG
HALT 1917 MAR. 1ÉN.
MARISKA SZÜLETETT 1916 NOV. 1ÉN. MEG
HALT 1917 AUGUST 22.ÉN
BÉKE HANVAIKRA

Az adatgyűjtés során lefényképezett sírkövek az 1930-as évek végéig tipikusan magyar feliratokkal vannak ellátva, az 1940-es évek elejétől azonban csak nagyon ritkán. A magyar dátumformátum a sírkövek feliratain – azaz az év, hónap, nap sorrend – rendkívül ritka, még az egyébként bonyolult magyar nyelvű szövegű feliratokban is (mint például a fenti 2. példában). Kivételt képez a (3) példa:

(3) Thorpe, WV:

ITT NYUGSZIK
MOLNÁR ISTVÁNNÉ SZÜL.
FEHER ROZÁLIA
SZÜLETETT 1884
MEGHALT
1924. AUG. 23
ÉLT 40 ÉVET

Ezen a ponton túl azonban – azaz azon sírok esetében, ahol a felirat az elhunyt nevét angol/indoeurópai sorrendben adja meg, és nem tartalmaz magyar szöveget – hirtelen minden sokkal bonyolultabbá válik. Például az egyik leggyakoribb magyar vezetéknev, a *Kovács* (ami a magyarban szláv jövevényszóból származik) viselője lehet magyar, de lehet olyan szláv személy is, akinek nevét magyar helyesírással (<cs>-vel) anyakönyvezték a Trianon előtti soknemzetiségű Magyarországon, ahol az anyakönyvezés magyarul folyt – az állami anyakönyvezés 1895. októberi elindulása után mindenképpen, de sokszor még

⁵ A sírfeliratokat az eredetit tükröző módon (eredeti elrendezésben, sortörésekkel, helyesírással, kis- és nagybetűzéssel, központozással stb.) közlöm.

korábban is, az egyházi anyakönyvezés időszakában is. A név angolosított írásmódja, *Kovach*, utalhat olyan magyar személyre, aki az USA-ban amerikaiasította a nevét, de utalhat szláv nemzetiségű/anyanyelvű személyre is, pl. egy szerbre vagy horvátra. Hasonlóképpen, a *Bodnár* név – amely a szláv *bodnar* (lengyel, ukrán és ruszin nyelven) vagy *bodnár* (szlovák nyelven) főnévből származik, amelyet a magyar nyelvben is átvettünk – szláv vagy magyar személyre egyaránt utalhat.

A szintén nagyon gyakori magyar vezetéknev, a *Tóth* (vagy az ékezet nélküli *Toth*, amely változat az Egyesült Államokban gyakrabban fordul elő) jelentése „szlovák”, viselője pedig lehet Magyarország bármely részéről származó magyar vagy 1920 előtti Felvidékről származó szlovák. A *Szabó/Sabo* vagy *Nagy* vezetéknevek szinte biztosan magyar nemzetiségű személyre utalnak, mivel az alapjukat képező szavak etimológiailag magyar eredetűek – ahogyan ez számos más név esetében is így van. De itt sincs 100%-os bizonyosság, mivel a név viselője elméletileg lehet nem magyar etnikumú személy is, aki a történelmi Magyarország többnyelvű, többetnikumú, multikulturális régióinak egyikéből (Felvidék, Vajdaság stb.) származik.

Ugyanakkor sok szláv (hangzású) vezetéknevvel rendelkező személy (pl. *Jaloviczky*, *Stefkovics* vagy *Greguska*) nemzetiségükben/anyanyelvükben magyarok lehetnek (és általában azok is), különösen, ha nevüket tipikusan magyar helyesírással írják, pl. az archaikus <cz> vagy a standard magyar <cs> írásjelekkel. Sok ilyen magyar olyan családból származik, amely korábban a Felvidéken vagy Vajdaságban élt, és ott szerezte a vezetéknevét. A vezetéknev használata Magyarországon a 16–17. században vált általánossá, vagyis az oszmán török megszállás idején, amikor sok magyar nemesi család menekült a megszállás alól mentes Felvidékre (vö. Hajdú, 2003: 732–748) és kaphatott ott szláv hangzású nevet. De a szláv vezetéknevvel rendelkező magyarok egy része a 18. században Felvidékről az Alföldre nagy számban telepített szlovákok leszármazottai is lehetnek.

Illetve természetesen bonyolítja az identitás meghatározásának (vagy inkább kiszámíthatatlanságának) kérdését az is, hogy egy vegyesházasságból származó személy vezetékneve magyar lesz, ha édesapja magyar, és egy másiké nem magyar lesz, ha édesanyja magyar, miközben mindketten egyformán magyarok származásukat tekintve, de nevük ezt nem tükrözi.

A magyar identitás definícióján és bonyolultságán túl egy másik fontos nyelvi, szociolingvisztikai kérdés is felmerül a sírfeliratok kapcsán: hogy kinek a nyelvhasználatát (nyelvtudását és/vagy írástudását) tükrözik? Az elhunyt-e (aki esetlegesen pontos utasításokat hagyott hátra halála esetére), vagy a családtagokét, akik eltemették szerettüket (ami egyértelműen igaz a gyermekek sírfelirataira), vagy esetleg a papét vagy lelkészét, akinek – mint művelt és írástudó személynek – véleményét kikérték a felirat pontos megfogalmazásával kapcsolatban? És ami talán a legfontosabb: lényeges-e, hogy tudjuk, kinek a

nyelvhasználata jelenik meg? Ezekre a kérdésekre a kutatásom következő szakaszában fogok megpróbálni válaszolni.

De a nevek helyesírásának apró részletein és a történelmi Magyarország nemzetiségi összetételén túl, a továbbiakban a magyar feliratokkal ellátott sírkövekkel kapcsolatos megfigyeléseimet a nyelvi tájkép szélesebb perspektívájából kívánom megfogalmazni. Az alábbiakban az általam vizsgált összes temető sírköveit együtt kezelem, anélkül, hogy különbséget tennék az egyes temetők között. Kezdjük néhány alapvető megfigyeléssel a temetőkkel és a sírkövekkel kapcsolatban. Az Egyesült Államokban a temetők többsége a város vagy megye tulajdonában lévő, a nagyközönség által is használható és látogatható temető. Ebben az értelemben közterületnek minősülnek (bár valójában az Appalache-hegységben számos olyan temető is van, amely magántulajdonban, egyházak vagy családok tulajdonában van), és a kulturális tájkép szerves részét képezik.⁶ Ugyanakkor magánterületnek is tekinthetők abban az értelemben, hogy általában nincsenek előírások a sírkövekre és a feliratokra vonatkozóan – így az, hogy mit vésnek rájuk, a sírkövet elhelyező személyek privát döntésének függvénye.

Emily Williams régész szerint a sírkövek célja, hogy információt közvetítsenek az identitásról – elsősorban a halottéról, de másokról is, például a családtagokról vagy a sírkövet készítő művésztől (Williams, 2020: 40) – és hogy kommunikáljanak a szemlélővel (Williams, 2020: 5). A családtagokról szóló információk gyakran implicit módon kerülnek átadásra, a halottra olyan rokonsági kifejezésekkel utalva, mint *apa*, *anya*, *nagymama* vagy *testvér* stb. Világos, hogy aki apa vagy fivér, az egyben valakinek a fia is, de ha a sírfelirat előbbiként definiálja, akkor az utóbbi kapcsolat értelemszerűen nem kap hangsúlyt a feliratban. A sírkövek „együttesen is hatnak”, azaz csoportosan is hatást keltenek: például katonai temetőkben az egymástól egyenlő távolságra elhelyezett, egyforma sírkövek/keresztek sora erős hatást kelt, de olyan hétköznapi temetőkben is, ahol a sírok családok szerint csoportosíthatók (ilyen temető például az általam is felkeresett és fotózott, a pennsylvaniai West Mifflinben található Szt. Illés görögkatolikus temető, ld. az 1. táblázat 7. sorában), az ilyen sírcsoportok által keltett hatás eltér az amerikai temetőknek véletlenszerű sorrendben elhelyezett sírjaiétól. A Szt. Illés temetőben például majdnem fényképezés nélkül elmentem egy King családnevet viselő sír mellett, mígnem megláttam, hogy a mellette lévő, az előbbivel családi sírcsoportot alkotó síron a magyar Király családnev szerepelt. Így a családi sírcsoportok, de az ugyanazon (azonosítható) etnikai csoporthoz tartozó egyének sírjainak észrevehető aránya is lehetővé teszi, hogy a sírkövekkel kapcsolatban mind az egyéni, mind a csoportos identitást figyelembe vegyük (Williams, 2020: 41).

⁶ Hálás vagyok Louis Martin kollegámnak, hogy felhívta a figyelmemet arra, hogy sok Appalache-régióbeli temető magántulajdonban van (vö. Orr 2015).

A sírkövek narratívát hoznak létre, amely értelmet ad az adott személy identitásának, amint azt Ritter (2012) találóan bemutatja. A sírfeliratok „valami fontosat jeleznek az elhunytakról”, végső üzenetükben összefoglalva identitásukat (Ritter, 2012: 24). Ebből a szempontból nézve az a tény, hogy a magyar bevándorlók sírkövein az 1930-as évek végéig túlnyomórészt magyar nyelvű feliratok voltak, utána pedig szinte kizárólag angol nyelvűek, egyértelműen egyfajta egységes nyelvi környezetből egy másikba való átmenetet jelez, amely valószínűleg a bevándorlók saját identitásukról alkotott képének változását jelzi: először magyar bevándorlóként, majd az 1940-es évektől kezdve asszimilálódott (magyar) amerikaiaknak tekintették magukat. A feliratok nyelvének magyarról angolra váltása egy másikfajta változással is együtt jár, nevezetesen a részletességükkel kapcsolatossal. A vizsgált temetőekben található magyar nyelvű (tehát korábbi) feliratok általában gazdag és egyedi feliratok (pl. a halál pontos dátumát, és néha a születés dátumát is megadják, nem csak az évet; a nők eredeti vezetéknevét is közlik a házassági név mellett; bevezetőket tartalmaznak, mint például „itt nyugszik”, és záró kívánságokat, mint például „nyugodjék békében”; alkalmanként születési helyet is megjelölnek, vagy bonyolult üzeneteket közvetítenek, mint a fenti 2. példában). Ezzel szemben az angol nyelvű (tehát későbbi) feliratok a személy nevének, születési és halálozási évének megadásán túl nagyon kevés információt közölnek: néha zárójelben a női elhunyt leánykori vezetéknevét, valamilyen rokonsági kifejezést vagy egy rövid kívánságot, de semmi nem utal arra, hogy az elhunyt más lenne, mint egy másik etnikai és/vagy nyelvi örökséggel rendelkező amerikai személy (még olyanok esetében sem, akik életük végéig rendszeresen használták a magyar nyelvet, mint például egy magyar református lelkész sírhelye Shinnstonban, amelyet egyik kollégám mutatott meg az adott temető meglátogatásakor). A házaspárok sírkövein, ahol a vezetéknev általában a felső középső részen, a házaspár keresztnevei pedig alatta kétoldalt szerepelnek, nincs névsorrend, amit értelmezni lehetne. A rokonsági kifejezéseket és kívánságokat nem tartalmazó sírkövek teljesen minimalisták és nagyrészt ugyanazt a mintát követik és lényegében nyelvileg semleges egységekként szolgálnak, Sebba (2012: 108) szóhasználatában. (Kivételt képeznek a veteránok sírjai, amelyek emellett tartalmazzák a háború nevét, a szolgálati éveket és a katonai egységet: az ilyen sírkövek gyakran kettősek, azaz egy hivatalos, a hadsereg által állított sírkő mellett található a család által állított.) Mit jelez tehát ez a változás a sokszínűbb és gazdagabb magyar feliratoktól való elmozdulással a (szinte teljesen) nyelvileg semleges feliratok felé? Integrációt és asszimilációt? Vagy talán az egyéni etnikai és/vagy nyelvi különbségek elrejtésének szándékát?

Bursell (2012: 476) a domináns nyelvi változatok használatát a keresztnevekben (magyar nevek esetében pl. *Sándor* helyett *Alexander*, *László* helyett *Leslie*, *István* helyett *Stephen* stb.) az önkéntes integráció bizonyítékának tekinti. Hasonló névadási tendencia már a bevándorlók gyermekeinek

névadásában is megfigyelhető volt, amikor angol megfelelővel rendelkező neveket adtak nekik (és elkerülték azokat a neveket, amelyeknek nincs angol megfelelője, mint például a férfinevek esetében a *Béla* vagy *Géza*, vagy a női nevek esetében az *Aranka* vagy *Piroska*).⁷ A magyar nevek használata az amerikai/indoeurópai névsorrendben sok magyar nyelvű felirattal ellátott sírkövön (azaz az 1940-es évek előtti sírköveken) egyértelműen az az Obojska (2020: 334) által „destigmatizációs stratégiának” nevezett szándék, amelyet azért használnak, hogy „megkönnyítsék saját integrációjukat a befogadó társadalomba”, hasonlóan ahhoz, ahogyan a lengyel nevekben a <w> betű helyett a <v> betűt kezdték használni a francia temetőkből Obojska megfigyelése szerint (mivel a <w> betű nem használatos a francia helyesírásban).

A kisebbségi nyelvek használata a sírfeliratokban lehetővé teszi, hogy a temetők a múltbeli nyelvhasználat krónikáiként funkcionáljanak, a kulturális és nyelvi múlt dokumentumaként szolgáljanak, és az emlékezet nyelvi tájképét alakítsák ki. Az a korszak, amikor a magyar feliratok jellemzőek voltak a sírköveken, azaz a 20. század második világháborúig tartó évtizedei, olyan időszak volt az Egyesült Államok történelmének, amikor a bevándorlók nyelvének használata „amerikaiatlannak” volt bélyegezve: a társadalmi norma az egynyelvűség volt, a kétnyelvűséget pedig „a társadalmi megbélyegzettség és hátrány” jelének tekintették (Pavlenko, 2005: 25), mivel a kétnyelvű személyeket idegen értékek képviselőinek tartották (McLaughlin, 1978: 2–3). Ebben a kontextusban a bevándorlók nyelveinek (magyar, ukrán, szerb, olasz és lengyel nyelveknek, amelyeket mind láttam a 20. század elején alapított temetőkből) a sírkövekre vésetése ugyanazt a célt szolgálhatta, mint ami funkciót a kisebbségi nyelveken is írt kétnyelvű táblák általában a hivatalosan egynyelvű környezetben ellátnak: a hivatalos és egységes nemzeti narratívák és az egynyelvű ideológiák megkérdőjelezését (Garvin & Onodera, 2020: 153), mivel a nyelvi valóság nem feltétlenül követi a szabályokat vagy a nyelvi ideológiákat (Blackwood & Macalister, 2020; Vajta, 2023). Így ezeknek a nem angol nyelvű sírköveknek az emelése bátor (vagy akár lázadó) cselekedetek is lehettek, amelyek célja az volt, hogy halálukban kinyilvánítsák a sírban nyugvó személy valódi identitását.

4. Összefoglalás

Reménykedem, hogy a Nyugat-Virginiában Fulbright-ösztöndíjasként végzett szociolingvisztikai kutatásom a magyar örökségi valóságról és a nyelvhasználatról – amelyet az Appalache-régió magyar sírköveinek feliratai alapján dokumentáltam – részletes nyelvi kontextust nyújt az Appalache-régió egykori magyarjainak történeti kutatásához, és némi betekintést ad múltbeli

⁷ Érdekességként szeretném megemlíteni, hogy 1993-ban a pennsylvaniai McKeesportban végzett terepmunkám során ismertem meg a második generációs, 1930-as években született Sz. J. Aranka nevű adatközlőmet, aki Goldie-ként használta angolul nevét, leleményesen áthidalva az angol megfelelővel nem rendelkező név adta potenciális nehézségeket.

nyelvhasználatukba, valamint hozzájárul a 20. század első felében az Appalache-hegység magyar közösségeiben zajló nyelvfenntartás és nyelvváltás megértéséhez. Az eredmények kiegészítik Péter Róbert kollegámnak a *Magyar Bányászlap* korpuszra vonatkozó korpusznyelvészeti kutatását is, amelyet saját maga által kifejlesztett AVOBMAT korpuszanalitikai eszközzel végez (az AVOBMAT-ról ld. Péter et al., 2021, 2024). Véleményem szerint a projekt rengeteg nyelvi adatot ígér, amelyek felhasználhatók lesznek további szociolingvisztikai publikációkhoz az amerikai magyar temetők nyelvi tájképéről és az amerikai magyarok életrajzi narratíváiban megjelenő identitáskonstrukcióról, s így lehetséges lesz legalább részben pótolni Nyugat-Virginia állam és az itt élt amerikai magyarok történelmének e fontos aspektusával kapcsolatos kutatások hiányát.

Irodalom

- Bakó, E. (1962). *American Hungarian dialect notes: Goals and methods of Hungarian dialectology in America*. New Brunswick, NJ: American Hungarian Studies Foundation.
- Bartha Csilla (1993). *Egy amerikai magyar közösség nyelvhasználatának szociolingvisztikai megközelítései*. Budapest: Kandidátusi értekezés.
- Bartha Csilla, Laihonen, P. & Szabó Tamás Péter (2013). *Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben*. *PRO MINORITATE*, 22(3), 13–28.
- Blackwood, R., & Macalister, J. (2020). Introduction. In Blackwood, R. & Macalister, J. (eds.), *Multilingual memories: Monuments, museums and the linguistic landscape* (1–9). London: Bloomsbury.
- Borbély Anna (szerk.) (2020). *Nemzetiségi nyelvi tájkép Magyarországon*. Budapest: Nyelvtudományi Intézet.
- Böröcz, J. (1987). Name language shift in Árpádton, Louisiana. *Hungarian Studies*, 3, 227–241.
- Bursell, M. (2012). Name change and destigmatization among Middle Eastern immigrants in Sweden. *Ethnic and Racial Studies*, 35, 471–487.
- Fenyvesi, A. (1995). Language contact and language death in an immigrant language: The case of Hungarian. *University of Pittsburgh Working Papers in Linguistics*, 3, 1–117.
- Fenyvesi, A. (2005). Hungarian in the United States. In Fenyvesi, A. (ed.), *Hungarian language contact outside Hungary: Studies in Hungarian as a minority language* (265–318). Amsterdam: John Benjamins.
- Fones-Wolf, K., & Lewis, R. L. (2002). *Transnational West Virginia: Ethnic communities and economic change, 1840–1940*. Morgantown: West Virginia University Press.
- Garvin, R. Todd, & Onodera, Y. (2020). Multiple ‘ways of telling’ in the LL at the Second World War Japanese American Internment Camp Memorial Cemetery in Rohwer, Arkansas. In Blackwood, R., & Macalister, J. (eds.), *Multilingual memories: Monuments, museums and the linguistic landscape*. London: Bloomsbury. 135–160.
- Gorter, D. (ed.) (2006). *Linguistic landscape: A new approach to multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gorter, D., Marten, H. F. & Van Mensel, L. (2012). *Minority languages in the linguistic landscape*. New York: Palgrave.
- Hajdú Mihály (2003). *Általános és magyar névtan*. Budapest: Osiris.
- Horváth Csilla (2016). Hanti-manszijszki nyelvi tájkép. *Folia Uralica Debreceniensia*, 23, 69–85.
- Klava, G. & Ernštreits, V. (2022). Livonian in the linguistic landscape. *Esuka – JEFUL*, 13, 207–232.
- Kontra Miklós (1990). *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.

- Landry, R. & Bourhis, R. (1997). Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), 23–49.
- Manalantas, N. E. L. (2023). *The communicative functions of epitaphs in the linguistic landscape of Libingan ng mga Bayani (Heroes' Cemetery), Philippines*. Paper presented at the 15th Philippine Linguistics Congress, August 23–25, 2023.
- Márku Anita & Hires-László Kornélia (szerk.) (2015). *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép*. Ungvár: Aurdor Shark.
- McLaughlin, B. (1978). *Second language acquisition in childhood*. Hillsdale: Erlbaum.
- Obojska, M. (2020). What's in a name? Identity, indexicality and name change in an immigrant context. *European Journal of Applied Linguistics*, 8, 333–553.
- Orr, E. (2015). Country cemeteries and churchyards: Enduring cultural landscapes in Appalachia. *Landscape Research*, 4, 119–136.
- Pavlenko, A. (2005). *Emotions and multilingualism*. Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Pavlenko, A. (2010). Linguistic landscape of Kyiv, Ukraine: A diachronic study. In Shohamy, E., Ben-Rafael, E. & Barni, M. (eds.), *Linguistic landscape in the city* (133–152). Bristol: Multilingual Matters.
- Péter Róbert, Szántó Zsolt, Bilicki Vilmos & Berend Gábor (2021). Az AVOBMAT (Analysis and Visualization of Bibliographic Metadata and Texts) többnyelvű kutatási eszköz bemutatása. *Digitális Bölcsészeti*, 21(4), 3–28.
- Péter Róbert, Szántó Zsolt, Biacsi Zoltán, Kocsis Zoltán, Berend Gábor & Bilicki Vilmos (2024). Az AVOBMAT (Analysis and Visualization of Bibliographic Metadata and Texts) többnyelvű kutatási eszköz munkafolyamata és új funkciói. In Tick József, Kokas Károly & Holl András (szerk.), *Az oktatás, a kutatás és a közgyűjtemények digitális transzformációja felsőfokon: NETWORKSHOP 2024: 33. Országos Informatikai Konferencia: 2024. április 3–5. Eszterházy Károly Katolikus Egyetem* ((163–170). Eger Budapest: Hungarnet Egyesület.
- Puskás Julianna (1982). *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban. 1880-1940*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ritter, L. J. (2012). *Grave exclamations: An analysis of tombstones and their use as narrative of self*. Mankato: Minnesota State University, MA szakdolgozat.
- Sebba, M. (2012). Multilingualism in written discourse: An approach to the analysis of multilingual texts. *International Journal of Bilingualism*, 17, 97–118.
- Shohamy, E. & Gorter, D. (eds.) (2009). *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. London: Routledge.
- Shohamy, E., Ben-Rafael, E. & Barni, M. (eds.) (2010). *Linguistic landscape in the city*. Bristol: Multilingual Matters.
- Sorescu-Marinković, A. & Salamurović, A. (2022). The rural linguistic landscape of Banat. *Eastern European Countryside*, 28, 51–79.
- Spolsky, B. (2009). Prolegomena to a sociolinguistic theory of public signage. In Shohamy, E. & Gorter, D. (eds.), *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. London: Routledge, 25–39.
- Szabó, T. P. (2015). The management of diversity in schools: An analysis of Hungarian practices. *Apples, Journal of Applied Language Studies*, 9(1), 23–51.
- United States Census (2010). Letöltés: <http://www.usa.com/rank/west-virginia-state--hungarian-as-first-ancestry-population-percentage--city-rank.htm?yr=9000&dis=50&wist=&plow=&phigh> (2024. október 29.)
- Vajta, K. (2023). Written multilingualism challenging French hegemony in the cemetery. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 47(7), 1765–1783.
- Vázsonyi Endre (1995). *Túl a Kecegárdán: Calumet-vidéki amerikai magyar szótár*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Williams, E. (2020). *Stories in stone: Memorialization, the creation of history, and the role of preservation*. Wilmington, DE: Vernon Press.

Függelék

1. táblázat. A vizsgált temetők

	Dátum	Helyiség	Megye	Állam	Hivatalos név	Sír- hely- ek száma	Fotók száma	Meg- jegyzés
1	23-Sep	Holden	Logan	WV	Whitman Cemetery	987	74	
2	24-Sep	Beauty	Martin	KY	Hungarian Cemetery	24	30	mások fotói
3	25-Sep	Thorpe	McDowell	WV	Thorpe Cemetery	1,277	136	
4	25-Sep	Gary	McDowell	WV	Gary Cemetery	86	38	
5	25-Sep	Pocahontas	Tazewell	VA	Pocahontas Cemetery	1,340	155	
6	1-Oct	West Mifflin / Duquesne	Allegheny	PA	Reformed Hungarian Cemetery	580	370	
7	1-Oct	West Mifflin California /	Allegheny	PA	St. Elias Byzantine Catholic Cemetery / St. Elias Greek Catholic Hungarian Cemetery	2,230	488	család csoportok
8	3-Oct	Daisytown	Washington	PA	Phillipsburg Cemetery	1,362	85	
9	7-Oct	Fairmont	Marion	WV	Woodlawn Cemetery	9,598	38	szétszórt
10	7-Oct	Enterprise	Harrison	WV	Enterprise 100F Cemetery, Odd Fellows Cemetery	3,866	14	szétszórt
11	7-Oct	Shinnston	Harrison	WV	Shinnston Memorial Cemetery	11,21 4	48	szétszórt
12	9-Oct	Centerville / Brownsville	Washington	PA	Taylor Cemetery	3,206	127	
13	9-Oct	Uniontown	Fayette	PA	Fayette Co. Cemetery	985	0	jelöletlen sírok
14	9-Oct	Uniontown	Fayette	PA	Mount St. Macrina Cemetery	2,082	126	
15	9-Oct	Uniontown	Fayette	PA	Park Place Cemetery	3,379	92	
16	7-Nov	Windber	Somerset	PA	Saint Mary's Roman Catholic Hungarian Churchyard	842	645	
17	7-Nov	Richland	Cambria	PA	Hungarian Reformed Cemetery	134	134	
18	7-Nov	Lower Yoder Township	Cambria	PA	St. Emery Cemetery / Hungarian Cemetery	395	207	
19	7-Nov	Portage	Cambria	PA	Hungarian Lutheran Reformed Cemetery	23	19	
20	7-Nov	Portage	Cambria	PA	St. John the Baptist Cemetery	284	105	
21	7-Nov	Vintondale	Cambria	PA	Saints Peter and Paul Orthodox Church of America	194	43	
22	9-Nov	Connelsville	Fayette	PA	Saint Emery's Cemetery / St. Emery's Hungarian Roman Catholic Cemetery	126	88	